

BÁZISOK A 20. SZÁZAD MAGYAR TÖRTÉNELMÉHEZ

GALI Máté: *A próbára tett nemzet. Fejezetek Magyarország modern kori történelméből.* MCC Press, Budapest, 2022. 368 oldal, 4950 Ft

Hiánypótló, hosszú, alapos és igényes kiadvány jelent meg az MCC Press gondozásában: Gali Máté történész PhD, az MCC kutatótanárának válogatott írásait tartalmazó munka, *A próbára tett nemzet. Fejezetek Magyarország modern kori történelméből* címmel. A kötet a szerző 2014 és 2022 közötti válogatott írásait tartalmazza, melyek korábban nívós kiadványokban és folyóiratokban jelentek meg (többek között a *Kommentárban* is). A szerző választott korszakai elsősorban a dualizmus időszaka, a Tanácsköztársaság és a Horthy-korszak, témáit tekintve főleg gróf Bethlen István személye, a *numerus clausus*, a revízió és a Berzeviczy család érdekli.

Kétségkívül igaza van Szakály Sándor történésznek előszavában, miszerint „Gali Máté szorgalmas kutató. Számára a könyvtár és a levéltár az otthon”. Könyve széles szakirodalmi bázisra, számos – köztük külföldi – levéltár anyagára épül, de bátran nyúl magánhagyatékokhoz, gyűjteményekhez is. Hangvételében szigorúan tudományos, szaktörténeti. Nem él a manapság történészek között is divatos irodalmi nyelvezettel, megfogalmazása szakmai, már-már szikár. Ítéleteiben a szakirodalomra támaszkodik, álláspontjait a nagyokhoz igazítja, nem szeretne új, grandiózus tételeket felállítani, csupán a – sok-sok órányi könyvtári kutatással – megismerhető kutatási eredményeket rögzíti, hasznosítja s szintetizálja. Csak könyvének 71. oldalán enged meg magának egy kiszólást, miszerint Gerő András „igaztalan” kritikával illette Romsics Ignácot [a szerző doktori témavezetőjét – a *Szerk.*] 2012-es vitájukban. Ennek megítélése nem egységes, noha Gerő álláspontja finomodott a vita végére.

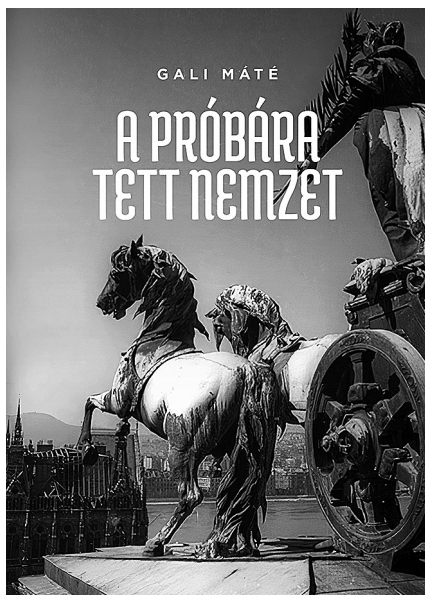
A könyv legnagyobb értékei kétségkívül azon historiográfiai részeiben találhatók, melyek a Tanácsköztársaság, illetve a Horthy-rendszer történeti értéke-

lését mutatják be. Ezekben mozgatja meg a szerző a legnagyobb irodalomanyagot, itt nyújtja a legnagyobb áttekintést. David Armitage történész, a Harvard kutatója okkal mutatott rá nemrég egy ezen sorok írójának a Mandinereken adott interjújában, hogy a történészek egyre kevésbé szeretnek nagyobb időszakokat áttekinteni, a kutatás egyre kisebb szakaszokra koncentrálódik. Gali könyvét ilyen kritika nem érheti, hiszen a történész évtizedeket, egész korszakokat tekint át. A szerző biztos kézzel navigál az egykorú értékelések, primer források, illetve a legújabb tudományos eredmények között.

Gali okkal mutat rá, hogy a Horthy-korszakban a Tanácsköztársaságot a magyar történelem „mélypontjaként” látták, szovjet pénzen fenntartott diktatúraként, mely élesen elhatárolható a dualizmus vagy a két háború közötti rendszer népakaratot legalább valamilyen szinten

képviselő korszakaitól. A proletárdiktatúra korabeli szemlélői főleg a vörös terrort emelték ki a rövid életű kommunista zsarnokság tevékenységéből. Pusztán ezt követte az – először emigráns, majd a szovjet megszállást követően „hazai” – értelmezés, miszerint demokratikus, szociálisan érzékeny „forradalom” történt volna 1919-ben. A szerző helyesen emeli ki a Kádár-kor máig velünk élő néhány torzítását: a Tanácsköztársaság katonai lépései nem voltak „honvédő” jellegűek, pusztán a forradalmat akarták terjeszteni a régióban. A terror továbbá nem elszigetelt, ritka jelenség volt, hanem a kommün lényegi eleme. Felmerül persze, hogy nem kellett-e volna a legfrissebb kiadványokkal, vitákkal frissíteni ezt a fejezetet, de persze így is értéket képvisel, és a jövő kutatói számára fontos áttekintés lesz.

Hasonlóan fontosak a Horthy-korszak megítéléséről szóló részek. A szerző kiválóan demonstrálja, hogy a keleti frontra való belépést ugyan nem követelték

a németek, de nem is elleneztek. A 2. magyar hadsereg nem semmisült meg teljesen, a fele sikerrel visszavonult, és sosem terveztek a magyar honvédséggel nagyhatalmak ellen háborúzni. A szerző szerint „régiséma”, hogy a honvédség atrocitásokat követett volna el a keleti fronton, ennek megítélése ugyanis sokszínűbb ennél. Érdekes, hogy a szerző a régi rendszer propagandájának részeként kezeli, hogy a honvédek alacsonyabb sorból származtak volna. Ezt nyilván a nagy számok törvénye is indokolná, továbbá például a muszosok mellé beosztott katonai keretek tagjai származási helyének, illetve foglalkozásainak kvantitatív elemzése is igazolja a vidéki, kevésbé tehetséges honvédek képét. Ez a kérdés kétségkívül további kutatást, kifejtést, vitát igényel.

Galival egyetérthetünk: nem tűnik megalapozottnak az állítás, hogy Magyarország szuverenitása sértetlen maradt volna a német megszállás után, ahogyan az sem, hogy német megszállás nélkül is ugyanúgy történtek volna a holokauszt eseményei, mint az ismert eseménysort követően. Heller Ágnes viszont nem történész, tehát szerepeltetése sajátos választás, továbbá a már elhunyt filozófusnőnek nyilván nem volt igaza, amikor úgy érvelt: Kamenyec-Podolszkij és Újvidék eseményei nem számítottak „népirtásnak”. A népirtás definíciója meglehetősen objektív, történészi és főleg jogi értelemben, akárhogyan is értjük a szót, tízezer zsidó megölése származásuk miatt *népirtás*. Előbbi esetében a gyilkolást ráadásul nem is magyar erők követték el, érthetetlen tehát Heller részéről a németek felmentésére való kísérlet.

Ugyanitt nem világos, mit jelent a „magyar társadalom felelőssége”, hiszen nem magyarok milliói vettek részt a holokausztban, hanem a közigazgatás egyes rétegei, összességében kevesebb mint a korabeli magyar lakosság 1 százaléka. Izgalmas kérdés, hogy szitokszónak számít-e a múlt rendszer történetírói részéről, ha „reakciósként” utalnak a Horthy-rendszerre, ez a szerző szerint például „hamis” jelző. Eközben a reakciók kifejezést a rendszer hívei öndefinícióként használták. „Ha a nemzeti érzés istápolása érdekében való akció reakció, úgy mi reakcióskok vagyunk” – közölte például 1925. január 25-én a *Szózat*.

A kötet összességében alaposan szerkesztett, precíz névmutatóval ellátott, küllemre is izléses olvasmány, ezen felül **elengedhetetlen tudományos adalék a tárgyalt korszakok megismeréséhez**, megértéséhez. Gali újabb munkájával demonstrálta, hogy nemcsak a forráskiadások („*Az ország belepusztul ebbe a háborúba*” – Berzeviczy Albert kiadatlan naplója, 1914–1920. sajtó alá rend. és bev. Gali Máté, Komp-Press, Kolozsvár, 2014.; Windisch-Graetz Lajos herceg: *Küzdelmim*. jegyz. és utószó Gali Máté, Szépmíves, Bp. 2018.) és az életrajzírás (*Berzeviczy Albert: a márványarcú miniszter*. Szépmíves, Bp. 2017.) terén tud maradandót alkotni, hanem tanulmányaival, a választott résztémákat szorosabb terjedelmi korlátok között feldolgozó, könnyebben emészthető írásokkal is. A munkát minden történésznek és történelemkedvelő olvasónak jó szívvel ajánljuk.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT

Próbatétel – A budai Clark Ádám tér az Alagút felől nézve, háttérben a Lánchíddal 1944 végén (Fortepan / Mihályi Balázs)